

Szybkość czytania a sprawność ortograficzna uczniów w klasach III—VI

Od wielu lat bada się zależności pomiędzy czytaniem oraz czytelnictwem a sprawnością ortograficzną. Już prace Edwarda Polańskiego¹ z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych wskazują czytelnictwo jako jeden z determinantów sprawności ortograficznej uczniów. Badania własne autora *Dydaktyki ortografii i interpunkcji* potwierdzają wprost proporcjonalną zależność pomiędzy czytelnictwem a sprawnością ortograficzną: „[...] w przeprowadzonych badaniach stwierdziłem, [...] że im bogatsze czytelnictwo, tym większa kompetencja ortograficzna”².

Znawcy przedmiotu nadal zwracają dużą uwagę na istotność nauki czytania. Jak podkreśla Regina Pawłowska, „trzeba dzieci, młodzież i studentów uczyć czytania, czytania szybkiego, mądrego, skutecznego i twórczego”³. Ostatecznym sprawdzianem tej umiejętności stał się obecny egzamin maturalny, na którym uczniowie zmagają się z testem czytania ze zrozumieniem. Jak podkreśla W.S. Gray, dojrzałość emocjonalna powinna być skorelowana z dojrzałością w czytaniu. Czy jednak rzeczywiście owa zależność istnieje? Uczniowie na poszczególnych etapach edukacji doskonalą tę umiejętność, przechodząc od:

- etapu poprzedzającego naukę czytania — wiek przedszkolny;
- etapu początkowego czytania — pierwsze klasy szkoły podstawowej;
- etapu początkowej samodzielności — klasa II—III;

¹ Por. E. Polański: *Dydaktyka ortografii i interpunkcji*. Warszawa 1995, czy Idem: *Badania nad ortografią uczniów*. Katowice 1973.

² Idem: *Dydaktyka...*, s. 55.

³ R. Pawłowska: *Lingwistyczna teoria nauki czytania*. Gdańsk 1993, s. 5.

- etapu dojrzałości niskiej — klasa IV;
- średniego etapu dojrzałości — klasa V—VI.

W gimnazjum uczniowie dochodzą do czytania zaawansowanego.

W procesie czytania, według Haliny Baczyńskiej, możemy wyróżnić trzy elementy wzajemnie powiązane:

- wzrokowy — polegający na postrzeganiu znaków graficznych;
- słuchowo-dźwiękowy — odpowiednik foniczny spostrzeganych znaków graficznych;
- znaczeniowy — wyjaśniający treść pozajęzykową elementów wzrokowo-słuchowo-dźwiękowych⁴.

Anna Brzezińska stan gotowości do nauki pisania i czytania proponuje ująć w trzech aspektach:

- gotowość psychomotoryczna, warunkująca opanowanie techniki pisania;
- gotowość emocjonalno-motoryczno-pojęciowa, polegająca na właściwym rozumieniu znaczeń wyrazów;
- gotowość emocjonalno-motywacyjna — jej istotą jest odkrywanie istnienia mowy pisanej; aspekt ten jest nadrzędny względem pierwszego i drugiego, ponieważ warunkuje umiejętność czytania krytycznego i twórczego.

W naszych analizach ukażemy zależności pomiędzy czytaniem a sprawnością ortograficzną uczniów w klasach III—VI. Kwestia poziomu czytelnictwa oraz pozostałych determinantów sprawności ortograficznej znacznie wykracza poza przedmiot niniejszych analiz. Nie na wszystkie postawione w pracy pytania znajdziemy odpowiedzi, postaramy się natomiast wskazać na zależności pomiędzy szybkością czytania głośnego a sprawnością ortograficzną. Test „pomiaru czytania”⁵, skonstruowany przez Ewę Górniewicz⁶, posłużył do przebadania uczniów klas III—VI w Szkole Podstawowej nr 28 oraz 30 w Zabrze.

Problem i metoda badań

Celem przeprowadzonych analiz wyników badań było znalezienie odpowiedzi na trzy pytania: Czy istnieje związek pomiędzy szybkością czytania a sprawnością ortograficzną wśród uczniów klas III—VI? Czy ten związek zależy od płci?⁷ Czy badani uczniowie czytają na średnim poziomie wyznaczonym za pomocą testu TBC?

⁴ Por. H. Baczyńska: *Metodyka języka polskiego w klasach 1—3 szkoły podstawowej*. Warszawa 1985, s. 68, oraz B. Rocławski: *Nauka czytania i pisania*. Gdańsk 1990.

⁵ Na potrzeby pracy test badania czytania, który skonstruowała E. Górniewicz, będziemy opisywali skrótem TBC (test badania czytania).

⁶ E. Górniewicz: *Pedagogiczna diagnoza specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu*. Toruń 1998, s. 61—62.

⁷ Należy zwrócić uwagę, że związek ten wielu badało już wielokrotnie, m.in. E. Polański (por. E. Polański: *Badania...*, oraz *Dydaktyka...*).

We wrześniu 2004 roku w badaniu⁸ wzięło udział: 45 uczniów z klasy III (24 dziewczynki i 20 chłopców), 41 uczniów z klasy IV (22 dziewczynki i 19 chłopców), 41 uczniów z klasy V (18 dziewczynek oraz 23 chłopców) oraz 42 uczniów z klasy VI (17 dziewczynek i 25 chłopców). Łącznie badaniom poddano 169 uczniów — 81 dziewczynek oraz 88 chłopców. Od początku września nauczyciele badali za pomocą testu kilku uczniów dziennie.

Test TBC, przeznaczony dla uczniów klas I—VII, składa się z 7 części. Niezależnie od wieku badanego test czyta się od początku i wyłącznie pod nadzorem nauczyciela. Test trwa 60 sekund i powinien być przeprowadzany na początku lub końcu roku szkolnego, pozwala bowiem określić, na poziomie której klasy uczeń czyta.

W badaniu posłużono się następującą skalą dla przeciętnego ucznia, który powinien przeczytać średnio w klasie:

- III — 76 wyrazów,
- IV — 88 wyrazów,
- V — 99 wyrazów,
- VI — 108 wyrazów.

Narzędzia i techniki badawcze

W celu weryfikacji postawionych w pracy hipotez przeprowadzono eksperyment dwugrupowy z pretestem i posttestem zmiennej zależnej Y , czyli w obu grupach brano pod uwagę pierwszy i końcowy pomiar. Za pomocą eksperymentu testowano następujące hipotezy:

- związek pomiędzy szybkością czytania a sprawnością ortograficzną zależy od płci;
 - ocena z ortografii ma istotny wpływ na liczbę uzyskanych punktów w TBC.
- Weryfikacji hipotez dokonano według następującego schematu:
- pobranie próby z populacji; wyodrębniono po 3 osoby, które uzyskały w tekście TBC kolejno ocenę: bardzo dobrą, dobrą, dostateczną, dopuszczającą i niedostateczną podczas dyktanda w każdej klasie, czyli łącznie 60 prac;
 - przydzielenie do obu grup — eksperymentalnej i kontrolnej — wartości zmiennej X za pomocą zasady randomizacji II, zgodnie z którą osoby badane losowo rozdzielono do grupy eksperymentalnej i kontrolnej, co zwiększyło wiarygodność uzyskanych wyników;

⁸ Spośród dostępnych testów pomiaru szybkości czytania wykorzystano ten, który zaaprobowala większość nauczycieli. Mieli oni do wyboru cztery testy, których zalety i wady zostały im szczegółowo przedstawione. Pomimo faktu, że test ten nie jest narzędziem wysoko standaryzowanym, moim zdaniem, trafnie oddaje umiejętności czytania badanych uczniów.

- przeprowadzenie w obu grupach pretestów zmiennej populacji:
 $Y: Y_{\text{pre}(e)}$ oraz $Y: Y_{\text{pre}(k)}$;
- przypisanie osobom z grupy eksperymentalnej wartości „1”, a osobom z grupy kontrolnej wartości „0”;
- przeprowadzenie posttestów zmiennej Y w obu grupach:
 $Y_{\text{post}(e)}$ oraz $Y_{\text{post}(k)}$;
- uznanie hipotezy za potwierdzoną, jeśli:
 $Y_{\text{post}(e)} \neq Y_{\text{post}(k)}$ i jednocześnie $Y_{\text{pre}(e)} = Y_{\text{pre}(k)}$
 $Y_{\text{post}(e)} \neq Y_{\text{pre}(e)}$ i jednocześnie $Y_{\text{post}(k)} = Y_{\text{pre}(k)}$
 $\{Y_{\text{post}(e)} - Y_{\text{pre}(e)}\} \neq \{Y_{\text{post}(k)} - Y_{\text{pre}(k)}\}$.

W celu dokonania standaryzacji uzyskanych wyników zweryfikowano je, analizując metodą rozkładu z próby χ^2 , która pozwala na porównanie uzyskanych wyników ze skalą wzorcową. Uznano hipotezę za potwierdzoną, jeżeli wartość prawdopodobieństwa mieściła się w przedziale 0,90⁹.

Wyniki badań

Po przeprowadzeniu TBC wyniki uczniów w poszczególnych klasach podzielono według ich ocen z ortografii, uzyskanych podczas pisanego we wrześnie dyktanda, oraz według płci. Wyniki badania przedstawia tabela 1¹⁰.

Tabela 1

Zależność pomiędzy TBC a oceną z ortografii

Klasa		Ocena z dyktanda				
		bardzo dobra	dobra	dostateczna	dopuszczająca	niedostateczna
III	D ^a	89	83	79	70	60
	C ^b	85	80	72	65	53
IV	D	93	88	85	80	70
	C	92	85	80	75	62
V	D	106	99	92	89	79
	C	102	95	90	87	80
VI	D	118	109	101	91	89
	C	112	101	96	92	89

^a D — dziewczynki.

^b C — chłopcy.

⁹ Według danych wartości krytycznych χ^2 , zawartych w: G.A. Ferguson: *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. Warszawa 2004, s. 581.

¹⁰ Wszystkie uzyskane przez uczniów wyniki w teście TBC zostały odpowiednio pogrupowane. W tabelach prezentowane są ich wartości średnie.

Wyniki eksperymentu dwugrupowego pozwalają nam na potwierdzenie dwóch hipotez:

- związek pomiędzy szybkością czytania a sprawnością ortograficzną zależy od płci;
 - ocena z ortografii ma istotny wpływ na liczbę uzyskanych punktów w TBC.
- Wyniki testu z rozkładu próby χ^2 przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Wyniki χ^2 przy porównaniu wartości zaobserwowanych i oczekiwanych dla wszystkich badanych uczniów

Klasa	O ^a	E ^b	O—E ^c	(O—E) ²	(O—E) ² / E
III	73,6	76	— 3,6	12,96	0,17
IV	81,0	88	— 7,0	49,00	0,56
V	91,9	99	— 7,1	50,41	0,51
VI	99,8	108	— 8,2	67,24	0,62
S u m a	346,3	371	— 25,9		$\chi^2 = 1,857$

^a Wartość uzyskana.

^b Wartość oczekiwana.

^c Różnica pomiędzy wartością uzyskaną i oczekiwaną.

W odniesieniu do przyjętego przedziału ufności, w wyniku weryfikacji danych można jednoznacznie stwierdzić, że badani uczniowie nie czytają na średnim poziomie, charakterystycznym dla ich wieku. Prezentują poziom zanizony w porównaniu z poziomem właściwym dla danej klasy. Zastanówmy się zatem, którzy z badanych uczniów czytają na poziomie średnim, odpowiednim dla populacji w ich przedziale wiekowym.

W tym celu za pomocą testu χ^2 porównajmy wyniki TBC uczniów, którzy otrzymali ocenę co najmniej dobrą z dyktanda. Tabela 3. przedstawia wyniki zależności pomiędzy wynikiem TBC średnim dla populacji i średnim dla osób, które uzyskały ocenę co najmniej dobrą z dyktanda.

Tabela 3

Wyniki χ^2 przy porównaniu wartości zaobserwowanych i oczekiwanych dla uczniów, którzy uzyskali z dyktanda ocenę co najmniej dobrą

Klasa	O	E	O—E	(O—E) ²	(O—E) ² / E
III	84,25	76	8,25	68,00	0,890
IV	89,50	88	1,50	2,25	0,026
V	100,50	99	1,50	2,25	0,026
VI	110,00	108	2,00	4,00	0,037
S u m a	384,25	371	— 25,9	76,50	$\chi^2 = 0,979$

Otrzymana wartość χ^2 równa się 0,979. Liczba stopni swobody związana z tą tabelą wynosi $(R^{11} - 1) (C - 1) = (5 - 1) (2 - 1) = 4$.

Wartość stopni swobody wymagana na badanym poziomie istotności nie daje nam podstaw do odrzucenia hipotezy o istotnym wpływie oceny z ortografii na uzyskaną liczbę punktów w TBC. Uznajemy ją za potwierdzoną. Jesteśmy zatem w stanie jednoznacznie stwierdzić, że osoby, które uzyskały ocenę co najmniej dobrą z dyktanda, czytają na poziomie średnim lub nieznacznie wyższym od średniego poziomu dla danej klasy. Wynik jest bardzo niepokojący, ponieważ uczniowie ci stanowią średnio w klasie III — 40%, w klasie IV — 36%, w klasie V — 32% oraz klasie VI — niewiele ponad 30%. Ponad połowa uczniów w każdej klasie uzyskała wynik znacznie odbiegający od średniego wyniku dla danej klasy, w skrajnych wypadkach różnica ta wynosiła nawet 20 punktów.

Przyjrzyjmy się jeszcze raz результатам analiz. Tabela 4. przedstawia wyniki badań TBC; została ona wzbogacona o podstawowe mierniki tendencji centralnej, medianę, odchylenie standardowe, rozstęp oraz odchylenie standardowe od średniej.

Tabela 4

Ogólne zestawienie wyników pomiarów w teście TBC

Klasy		Oceny					Średnia badań	Uzyskana średnia (badania własne)	Średnia klasy	Rozstęp	Odchylenie standardowe od średniej ¹²	Odchylenie standardowe średnie	Mediana
		5	4	3	2	1							
III	D ^a	89	83	79	70	60	76	76,2	73,6	29	11,39	5,09	79
	C ^b	85	80	72	65	53	76	71,0		32	12,63	5,65	72
IV	D	93	88	85	80	70	88	83,2	81,0	23	8,76	3,92	85
	C	92	85	80	75	62	88	78,8		30	11,30	5,05	80
V	D	106	99	92	89	79	99	93,0	91,9	27	10,22	4,57	92
	C	102	95	90	87	80	99	90,8		22	8,29	3,71	90
VI	D	118	109	101	91	89	108	101,6	99,8	29	12,20	5,46	101
	C	112	101	96	92	89	108	98,0		23	9,03	4,04	96

^a Dziewczęta.

^b Chłopcy.

Tabela 4. ukazuje widoczne różnice pomiędzy wynikiem uzyskanym przez chłopców oraz dziewczynki. Potwierdza to postawioną hipotezę o zależności

¹¹ R — liczba wierszy, C — liczba kolumn.

¹² Odchylenie standardowe od średniej pozwala nam na zaobserwowanie błędu pomiarowego. Por.: S. Ostasiewicz, Z. Rusnak, U. Siedlecka: *Statystyka. Elementy teorii i zadania*. Wrocław 1999.

między płcią a wynikiem testu TBC. Wśród uczniów z oceną bardzo dobrą w klasie III są to różnice rzędu 4 punktów, w klasie IV — jednego punktu, klasie V — 4 punktów oraz klasie VI — 6 punktów, średnio różnica ta wynosi 3,75 punktu.

Wyniki testu uczniów, którzy uzyskali ocenę bardzo dobrą z ortografii, wykraczają znacznie ponad poziom danej klasy. Najbardziej widoczną różnicę możemy zaobserwować wśród uczniów klasy III — ich wynik jest wyższy średnio o 12 punktów (13 punktów więcej mają dziewczynki, a 9 — chłopcy). Osoby te czytają na poziomie klasy IV. W pozostałych klasach różnice te są również widoczne i sięgają rzędu 7 punktów.

Uczniowie, którzy uzyskali ocenę dobrą z dyktanda, czytają na poziomie danej klasy — ich wyniki testu są wynikiem średnim, często pokrywają się ze średnią przedstawioną jako wynik wzorcowy. W tym wypadku różnice pomiędzy płcią nie są już tak duże. Tylko wśród uczniów klasy VI są one istotne i wynoszą 8 punktów. W pozostałych sytuacjach są one rzędu 2—4 punktów.

Osoby, które uzyskały ocenę dostateczną z dyktanda, miały średnio wynik gorszy o 8 punktów w porównaniu ze średnią dla danej klasy. Widać również istotne różnice w obrębie płci, wyniki chłopców są gorsze niż dziewcząt średnio o 7 punktów.

Uczniowie z oceną dopuszczającą z ortografii znacznie odbiegają od średniej, ich poziom czytania jest niższy o jedną klasę. Wyniki uczniów klasy III i IV znacznie się różnią, gdy chodzi o płeć — wynoszą blisko 7 punktów, w pozostałych klasach zaledwie 1—3 punkty.

Niepokojące rezultaty uzyskali uczniowie, którzy otrzymali ocenę niedostateczną z dyktanda. Świadczą one, że uczniowie ci czytają średnio o półtora poziomu niżej niż klasa, do której obecnie uczęszczają. Być może kilku z nich cierpi na popularną obecnie dysleksję czy dysgrafię, której opis wykracza znacznie poza temat niniejszej analizy. Wśród tej grupy uczniów — w klasie III i IV — różnice w zakresie płci są największe — średnio o 7 punktów.

Analiza danych utwierdziła nas w przekonaniu o słuszności hipotezy dotyczącej zależności pomiędzy płcią a szybkością czytania, a co za tym idzie — również sprawnością ortograficzną.

Potwierdził się także fakt, że na sprawność ortograficzną ma wpływ szybkość czytania. Uczniowie, którzy uzyskali wysoką ocenę z ortografii, mieli też bardzo dobry lub dobry wynik w teście TBC. Zastosowane techniki i narzędzia badawcze pozwalają stwierdzić, że obecny poziom szybkości czytania głośnego wśród uczniów jest niski. Prawie 30% badanych uczniów czyta na poziomie klasy niższej niż ta, do której uczęszczają.

Rozstępną, czyli różnicą pomiędzy wynikiem najwyższym i najniższym w poszczególnych klasach, wahał się od 23 do 32 punktów. Najmniejszą różnicę zaobserwowano wśród uczniów klasy V, największą wśród uczniów klasy III. Jedną z przyczyn może być fakt, że w klasie III uczniowie dopiero doskonalą

naukę czytania, dlatego też ich poziom jest jeszcze różny. W klasie V powinni już czytać płynnie i szybko, jednak w badanej grupie nie zanotowaliśmy wysokich wyników w teście TBC.

Анна Гузы

БЫСТРОТА ЧТЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ОРФОГРАФИЧЕСКИХ УМЕНИЙ УЧЕНИКОВ В III—VI КЛАССАХ

Резюме

В статье рассматривается зависимость между быстротой чтения и орфографическими умениями учеников в шестилетней школе. Автор обращает внимание на быстроту чтения как на один из детерминантов орфографических умений.

Подтверждением представленных гипотез и теоретических размышлений являются выводы, сделанные на основании исследований над корреляцией между быстротой чтения и орфографическими умениями учеников в III—VI классах.

Anna Guzy

THE SPEED OF READING AND ORTHOGRAPHIC SKILLS OF LEARNERS BETWEEN 3RD AND 6TH GRADE

Summary

The work concerns the relationship between the speed of reading and orthographic skills the primary school learners represent. The author pays attention to the speed of reading as one of the determinants of an orthographic skill.

The confirmation of hypotheses and theoretical considerations presented is based on the outcomes deriving from the study investigating correlations between the speed of reading and orthographic skills of 3rd to 6th grade learners.